

УДК 721

DOI <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2024.34.7>

ПРОБЛЕМИ ПОЄДНАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ З АВАНГАРДНИМИ ФОРМАМИ У СУЧАСНІЙ АРХІТЕКТУРІ ХРИСТІЯНСЬКОГО СХОДУ

Олійник Ганна Іванівна

старший викладач кафедри архітектурного проектування,
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури,
Київ, Україна

e-mail: oliynyk_gi@ukr.net, orcid: 0000-0003-4202-6156

Анотація. Якими б докладними не були розвідки про християнську церковну архітектуру, зокрема й про українську, вони не дають відповіді на всі питання щодо подальшого розвитку цього типу споруд. Не з вини дослідників цієї теми, а з причини того, що предмет дослідження і сприйняття є надто не однозначним, широким і синкретичним.

Мета: прослідкувати особливості трансформації усталених християнських архітектурно-естетичних традицій в процесі формування авангардної архітектури християнських храмів ХХ – початку ХХІ ст. Розглянути важливі проблеми впровадження нових будівельних матеріалів і технологій, необхідність синтезації традицій церковної архітектури з сучасними архітектурно-конструктивними рішеннями.

Методологія. Під час дослідження формування авангардної церковної архітектури ХХ – початку ХХІ ст. застосовано метод системного аналізу, синтезу та узагальнення наявних бібліографічних джерел; практичний проєктний та архітектурно-будівельний досвід; досвід спілкування з замовниками, інвесторами та користувачами об'єктів храмубудування.

Результатом є поглиблене дослідження формування естетичних християнських традицій церковної архітектури ХХ – початку ХХІ ст. в процесі її створення та розвитку.

Наукова новизна заключається в комплексному підході до аналізу поєднання традицій з авангардними формами церковної архітектури ХХ – ХХІ ст. в контексті новітньої церковної архітектури України на прикладі творчості архітектора Лариси Скорик.

Практична значущість. Культурні традиції, сформовані ще в часи Візантії, що ґрунтувалися на релігійному християнському символізмі, втілилися в первісну храмову архітектуру. Будучи системною, прогресивною та всеохоплюючою, культура Візантії, включно з архітектурною естетикою заповонила свого часу всю Західну, а згодом Східну Європу, зокрема і Русь-Україну. Цей вплив дійшов до нашого часу у вигляді архітектурних рішень сучасних архітекторів у сучасній українській церковній архітектурі. Його дослідження відкриває нам більш ширше розуміння морфології українського традиційного церковного будівництва та те, які риси стародавньої архітектури вбирають у себе авангардні форми церковної архітектури нашого часу.

Ключові слова: церковна архітектура, українська церковна архітектура, архітектура християнського Заходу, авангардна церковна архітектура, архітектура християнського Сходу, греко-католицький храм, православний храм, традиція, естетика, храмубудування, формоутворення, канонічність, нові архітектурні ідеї, архітектоніка, тектоніка.

ВСТУП

Проектування та будівництво храмів різних конфесій є важливим елементом сучасної проектної та архітектурно-будівельної практики на території України від початку 90-х рр. XX ст. до сьогодні. Щодо цього процесу, в протестантських, католицьких, ісламських, буддійських храмах не виникає серйозних перешкод для застосування в їх формотворенні нових архітектурних ідей, то зведення греко-католицьких, а особливо православних храмів, часто стикається з серйозними архітектонічними та, так званими, «канонічними» проблемами [4]. Порівнюючи сакральну архітектуру з іншими типами розповсюджених громадських будівель, можна відзначити що у сакральній архітектурі форма превалює над іншими – економічними, фінансовими чи технологічними – міркуваннями. А оскільки сакральні споруди можуть займати (і займають) місце найбільш виразних архітектурних доміант середовища численних безликих забудов радянського періоду, формуючи парадигму життєвого простору, вони заслуговують якомога прискіпливішого аналізу та уваги щодо свого формоутворення з боку, як архітекторів, що займаються об'ємною архітектурою, так і архітекторів-містобудівельників.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблеми пошуку та виявлення традицій українського церковного формоутворення та синкретичного розуміння національної естетики, зокрема щодо поглядів на архітектуру церков знаходимо у дослідженнях В. Щербаківського [14, с. 1–7; 17, с. 155–167]. Дослідження та наукові висновки Г. Логвина [9], О. Лушпинського [13, 40 рис.], Г. Павлуцького [15, с. 29–49, с. 119–152], М. Драгана [3, с. 159, 269 іл.], С. Таранушенка [16] щодо національних особливостей сакральних споруд України, особливо актуальні на теперішньому етапі розвитку, коли церква влітається в ритм сучасного життя з його урбаністично-авангардною стилістикою. Тему поєднання традицій з естетичними вимогами сьогодення в церковній архітектурі та тенденції до пошуків сучасної української автентичності у храмобудуванні піднімає в своїх дослідженнях Ю. Криворучко [5], акцентуючи на «відчутті самої традиції, її глибинних джерел, споконвічної автохтонності традиційної церковної архітектури України». Логвин Н. [10, с. 33–51; 11, с. 237–246] присвячує свої дослідження генезі та розвитку первісних християнських традицій Візантії.

Вивченню національної української ідентичності та її вираженню в архітектурі присвячені дослідження Дениса Вітченка, які автор активно і цікаво популяризує, зокрема в циклі відеолекцій на платформі YouTube, канал COWO GURU [1]. Складним процесам проектування і будівництва православних храмів, необхідності вдосконалення їхнього типологічного та образного вирішення присвячений посібник з проектування «Культурні будинки та споруди різних конфесій» Вадима Куцевича [7] та стаття «Канонічна структура побудови православних храмів» [8, с. 155–167]. Модернізації церковної архітектури присвячені статті хорватської дослідниці З. Сокол-Гойник [22, с. 143–162; 23, с. 12–14]. Дуже багато досліджень, присвячених темі поєднання християнських архітектурних традицій з новітніми (авангардними) формами сучасності присвячені розвідки грецьких дослідників: Мікелакіса М. [21]; Цаггаласа Є., Барбаса К. [28], Гіакумакатоса А. [25]. Грецький дослідник Янніс Агесілау у статті «Православна неоходемія: минуле, сьогодення та майбутнє – чи можливо відновити зв'язок між архітектурою та церквою?» [24], розглядає причину виникнення «копіювального» храмобудування у православній церковній архітектурі та шляхи подолання цього регресивного явища у всій архітектурі християнського Сходу.

МЕТА

Метою статті є дослідити особливості трансформації усталених християнських архітектурно-естетичних традицій у процес формування авангардної архітектури християнських храмів XX – початку XXI ст. Розглянути важливі проблеми впровадження нових будівельних матеріалів і технологій, необхідність синтезації традицій церковної архітектури з сучасними архітектурно-конструктивними рішеннями.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Україна, яка відновила державність, відстоює її в сучасних умовах війни, повертається до своїх коренів та ідентичності. Українська Церква, яка повернула собі незалежність, потребує якісно нового архітектурного простору, який відповідатиме її національній духовності, естетичним та етичним традиціям українського народу і вимогам сучасного суспільства [6]. Вивчення та усвідомлення походження традицій церковного зодчества становить надважливе завдання для сучасних архітекторів – проектувальників храмів. Цей процес об'єднує в собі світоглядні, теоретичні й практичні виклики на перехресті богослов'я,

архітектури та соціології; спонукає до творчих пошуків і служить обґрунтуванням для вироблення нової архітектурної парадигми української церковної архітектури [1].

В цьому зв'язку необхідно зауважити, що до початку 90-х років – протягом 70, а в Західній Україні 50 років, Церква агресивно винищувалася атеїстичною політикою з боку держави. Це призвело до втрати спадкоємності у храмобудуванні – більшість архітекторів не мали змоги набути досвіду проектування, а будівельники досвіду будівництва храмів, а всі сукупно – пізнати «дорогу до Бога». Тому пострадянський період в Україні характерний активним будівництвом храмової архітектури не завжди найкращої якості [5]. І, якщо в архітектурі нових протестанських та католицьких храмів [19; 20] відчутне досить сміливе застосування новаторських ідей (рис. 1), зведення греко-католицьких, а особливо православних храмів, часто зіштовхується з серйозними проблемами формотворчого, естетичного й (багато в чому гіперболізованого) «канонічного» характеру.

Проблеми насамперед стосуються преваляючих випадків, де архітектурні рішення залежать від смаків замовника, який не завжди має необхідні знання у галузі церковної архітектури та стилю, що в результаті зводиться до несвідомого еклектичного історизму – копіювання (або відтворення) старих форм без будь-яких реальних спроб прив'язати їх до сучасної епохи. В результаті ми зіштовхнулися з реальністю, в якій єдиним зв'язком нових церков, які сьогодні будуються, з традиціями – це конструктивний матеріал (залізобетон), що ще більше загострює проблему,

оскільки форма вже не має тектонічної спільності з конструкцією та структурою будівлі. Форма і конструкція – це дві абсолютно чужі і несумісні одна з одною субстанції в архітектурі таких «сучасних» храмів, що повністю відмежовує їх від прототипів, які вони намагаються копіювати [21].

На відміну від будь-яких інших громадських будівель, планувальна структура церкви проста – в ній функція не є домінуючою. У церкві головним є той параметр архітектури, який робить її твором духовної досконалості, найвищим мистецтвом, символом, трансцендентним домом Божим, що у сенсі проектування церкви є справжнім викликом для архітектора, оскільки метафізичний вимір церковної архітектури, її образність мають бути втілені в будівлі найвищою мірою. Для цього матеріали, техніка, методи будівництва, простір і світло повинні працювати разом – в синергії, а не окремо один від одного, щоб створити цей особливий неподільний простір [31].

Старі храми, які воскрешають і копіюють сучасні «обновленці», мають певний розмір і певні пропорції, пов'язані з типом церкви. Розмір і пропорції простору архітектонічно пов'язані з конкретним матеріалом конструкції та обмеженнями, які він накладає [27]. З сучасним залізобетонем ми заздалегідь вирішуємо тип церкви і, в залежності від розміру ділянки, фінансових можливостей, побажань замовника тип відповідно зменшується або збільшується, без будь-яких суттєвих обмежень, внаслідок чого будівля стає неспівмірною або й відразливою (так само, як у кілька разів збільшити, наприклад,

а

б

Рис. 1. а) Церква Іоанна ХХІІІ, м. Кельн. Архітектор Х. Бухман і скульп. Й. Рікус. 1968 р.; б) Північна християнська церква, м. Колумбус, Індіана. Архітектор Е. Сааринен 1964 р.

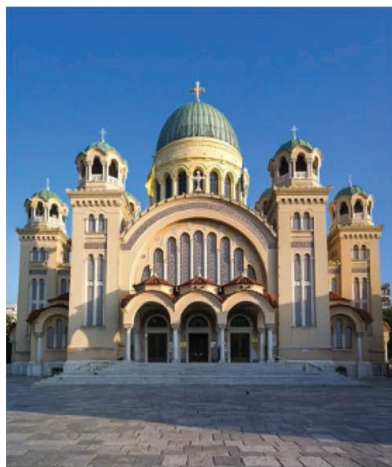
метелика). Ця одержимість православної Церкви «копіювати» попередні архітектурні форми базується, насамперед, на важливості, яку традиція має для церкви, яка вважається священною, стосовно всього, що пов'язано з богослужінням і місцями його проведення. Тому в сприйнятті багатьох священнослужителів і віруючих вони отримують непорушну (доктринальну) цінність. Забуваючи про питання та суто практичні проблемами пов'язані з технічними можливостями, структурними та конструктивними обмеженнями конкретної епохи.

У країнах, де панівним віросповіданням, як в Україні, є християнство східного обряду – православ'я, зодчі ХХ ст. все ж мали можливість безперервно продовжувати зводити храми, дотримуючись традицій та розвиваючи їх. Прикладами цього процесу можуть бути грецькі церкви, як-от: храм апостола Андрія Первозванного в Патрах – дванадцять малих куполів-дзвіниць з хрестами оточують великий купол, що символізує Ісуса в оточенні дванадцяти апостолів; три фасади церкви прикрашені портиками, що спираються на коринфські колони. Церква вміщує 5500 людей [18]. (арх. Е. Робер, 1902–1974 рр.). Митрополичий собор апостола Павла в Коринфі – трибанна базиліка з куполом [27], 1930-ті рр. (рис. 2).

Ця безперервність поступово вилилася в такі сучасні шедеври, як, наприклад, Церква Панагії Фанеромені в Вульягмені (рис. 3), де на традиційній основі та візантійській тектоніці, яка культивувалася понад півтора тисячоліття, з'явилися деталі, які більше нагадують архітектурний авангард. Автор церкви грецька архітекторка Вула

Дідоні пояснює прийняте рішення: «Вважаю, що церква має відповідати сьогodнішнім вимогам щодо розвитку традиційного формотворення. Вона не повинна копіювати минуле, але спиратися на нього. Звісно, я не хотіла використовувати повністю нові елементи, ні у формах, ні у силуеті, ні у морфології. Я дотримувалась візантійських церковних стандартів, тому об'єми, передані сучасними формами, в суті своїй не відступають від усталених традицій. Тож я могла через традицію, не копіюючи, але з натхненням зберігаючи найглибші цінності, втілити їх в сучасні форми.» За задумом архітектора, церква має викликати відчуття радості, спокою, миру та піднесення. Простір має надихати прихожан на радість, а не на пригнічення чи страх: «Я розробила це, щоб церква зустрічала відвідувача обіймами. Коли проходиш поруч вулицею, відчуваєш, що щось давно знайоме кличе тебе.» [26] Колористичне рішення церкви, скляні арки над входами, «прихований» духовний центр у фундаменті храму – все це показує відвідувачу, що за першим рівнем очевидного є багато елементів, які слід для себе відкрити.

Одним з авангардних, переконливо-сміливих об'єктів церковної архітектури, які відповідають часу свого створення та, одночасно перебуваючи в парадигмі канонічних вимог об'єктів, які, внесли свій вклад у творення нової сучасної християнської естетики України початку ХХІ ст. Рівноцінним церкві Панагії Фанеромені, є Церква св. Василя Великого на Вознесенському узвозі в Києві (рис. 4) (яку відвідав і благословив Папа Римський Іван-Павло II в червні 2001 р.).

а

б

Рис. 2. а) храм апостола Андрія Первозванного в Патрах. Архітектор Е. Робер, 1902–1974 рр.; б) Митрополичий собор апостола Павла в Коринфі – трибанна базиліка з куполом, 1930-ті рр.

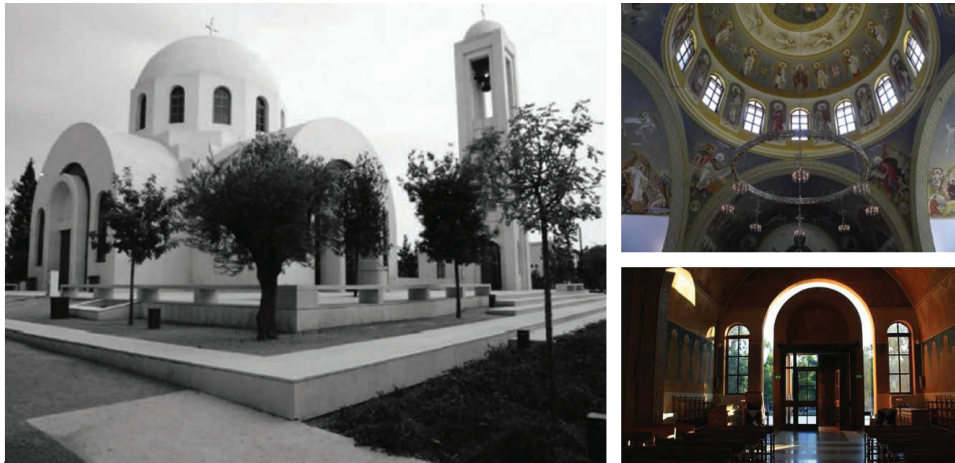

Рис. 3. Церква Панагії Фанеромені а м.Вульгамені, Греція.
Архітектор і творець всієї ідеї Вула Дідоні. кін. XX – поч. XXI ст. Екстер'єр. Інтер'єр

Автором та головним архітектором (ГАП) цієї церкви є професор Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури Лариса Скорик. Церква побудована на території історичного Києва. Розташована на внутрішньому куті берега глибокого яру. Вхід до церкви здійснюється з Вознесенського узвозу. Тому не кожний перехожий здогадується, що під молитовною залю, терасами спускаються ще три поверхи монастирських приміщень, які розмістилися між складними фундаментними конструкціями, запроєктованими інженером Олександром Ковальським. Фундамент надійно підпирає крутий берег яру. Такий об'ємно-планувальний прийому несе в собі не лише конструктивний, а й глибоко традиційний зміст, підкреслюючи сакральність та безперервність використання традиції печер, де сучасні світлі келії з'єднані звивистим «лабіринтом-тунелем» – ремінісценцією святих печер.

Композиційна ідея церкви походить від древніх архітектурно-будівельних традицій зведення оборонних і культових споруд розповсюджених в Україні ще з докняжої доби. Архітектор Лариса Скорик каже: «Думаю форми баштової архітектури нав'язні, даними досліджень, які проводилися поруч – на території Вознесенського узвозу, № 20–22 [12], де під час археологічних розкопок виявлено фундаменти дерев'яної церкви княжої доби, яка, за свідченнями археологів, була збудована у стилі вежових форм. Саме в такій прадавній архітектурній традиції й збудовано сучасну монастирську церкву василіянської чернечої обителі св. Василя Великого в Києві» [2]. Стіни церкви муровані з фактурної цегли, навмисно без тичкового ряду, рисунком та кольором нагадують стіни дерев'яних церков та вигідно вирізняють будівлю на тлі навколишньої забудови, водночас природно вписуючи

Рис. 4. Церква Василя Великого на Вознесенському узвозі в Києві. Архітектор і творець всієї ідеї Лариса Скорик.
Освячена 2001 р. Екстер'єр зі входу та з двору (з боку яру)

її в існуючий ландшафт. Церква не повторює якісь попередні вироблені традиції чи стилі, вона, відкидаючи все непотрібне, зберігає лише суть традиції, якою є загальні форми, силуети, шатра.

Візитною карткою нової церкви є дахові вікна та скляні шатра, що наповнюють внутрішній простір природним світлом, нівелюючи фізичний бар'єр між небом та інтер'єром. Крізь скляне покриття храму вдень видно небесну блакить, сонце і хмари, що символізує відкритість Церкви до прийняття Божого світла. Ввечері в церкву зазирає зоряне небо, а ззовні можна спостерігати, як світиться до неба сама церква.

Безпосередньо під церквою запроєктовано багатофункціональний духовний простір зі своїми допоміжними приміщеннями, в якому відбуваються різні релігійні заходи соціальної спрямованості: молитовні зібрання, конференції, лекції, виставки. На цьому ж поверсі розміщені церковні класи, кімнати для гостей. У ще нижчому ярусі будівлі є келії і невелика трапезна, на найнижчому рівні – приміщення для господарських потреб, гаражі. Всі нижні поверхи добре освітлюються природним світлом через великі вікна звернені до яру, а понад ним до Дніпра.

Виникає питання, чи оригінальність архітектурного вирішення церкви св. Василя Великого в Києві зустріла опір з боку компетентних церковних органів? Адже церква не є організацією, яка славиться своїм стремлінням до новацій... Але цього разу дуже пощастило – замовника представляв освічений європеєць, тодішній Протоігумен Василіянського Чину в Україні о. Теодозій Янків – проект був прийнятий до реалізації.

Без коментарів зрозуміло, що однакові, грандіозні храми, які своєю естетичністю часто ображають око та навколишній природний простір, не є наслідком якоїсь заскорублої бюрократії, яка вимагає використання «фотокопій» архітектурних проєктів, але продукт браку натхнення та оригінальності.

ВИСНОВКИ

Авангард в розумінні стильових прогресивних течій модерного мистецтва і архітектури початку ХХ ст. ніяк не вплинув на сакральне будівництво на материковій Україні, де цей час позначений тривалим трагічним для Церкви періодом руйнувань і заборон навіть самих основ християнської духовності. Але Авангард значно змінив вигляд української церкви в Америці та у Європі, де зосереджувалася українська інтелектуальна еміграція. Тому в Україні й не могло виникнути храмів

на зразок церкви Хайнца Бухмана в м. Кельні або церков Ле Корбюзьє не через відсутність відповідних майстрів. Майстри були і створили тотожні об'єкти: як ансамбль київського крематорію (автори – А. Мілецький, А. Рибачук, В. Мельниченко), 1975 р. або як будівля Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації на Либідській площі у Києві (архітектори – Ф. Юр'єв і Л. Новиков), 1971 р., але не було самої Церкви.

Це може бути дивно для світу, але Україна, не дивлячись на пережиті роки воєнного атеїзму, повернулася до Бога і відродилася на шляху розвитку своїх автохтонних традицій, які обережно і поступово модернізує та осучаснює за допомогою авангардних будівельних технологій в новітніх матеріалах і конструкціях. Ввібравши всі традиції будівництва храмів, монастирів, склепів, печер і навіть десь наскельної сакральної архітектури, оптимально практично втілює їх в сучасній церковній архітектурі, не відчувають потреби зробити з церкви «шпилястий космічний корабель».

ЛІТЕРАТУРА

[1] Вітченко Д. Національна архітектура Європи ХІХ – ХХ ст. (Ч. 1/3, 2/3, 3/3). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=s3RTn8t1i8>; <https://www.youtube.com/watch?v=D8UrA6LTqW4>; <https://www.youtube.com/watch?v=usQfZWeQFSI&t=3500s> (дата звернення: 01.09.2024).

[2] Гишинський В. Василіянський монастир св. Василя Великого в Києві. URL: <https://misionar.in.ua/publish/z-zhyttia-chsvv/vasiliyanskiy-monastir-sv-vasiliya-vyelikogo-v-kiyevi/> (дата звернення: 10.08.2024).

[3] д-р Драган М. Українські дерев'яні церкви. Збірки Національного музею у Львові. Львів. 1937. 159 с., 269 іл. (в двох томах).

[4] Єленський В. Храмобудівництво в Україні. 2006. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/954170.html> (дата звернення: 10.08.2024).

[5] Козлова К. Скільки можна: Чому в Україні будують застарілі церкви? 2020. URL: <https://birdinflight.com/architectura-uk/20200716-orthodox.html> (дата звернення: 01.08.2024).

[6] Криворучко Ю. Якій бути архітектурі української церкви після томосу. 2019. URL: <https://zbruc.eu/node/85965> (дата звернення: 01.08.2024).

[7] Куцевич В. Канонічна структура побудови православних храмів. : Збірник наукових праць. *Українська академія мистецтва*. Випуск № 30. 2021. С. 5–13.

[8] Куцевич В. В. Культурні будинки та споруди різних конфесій. Посібник з проєктування. КиївЗНДІЕП. 2002. 117 с.

[9] Логвин Г. По Україні. Стародавні мистецькі пам'ятки. Київ. «Мистецтво», 1968. 464 с.

[10] Логвин Н. Хрестово-банні храми стародавнього Києва в контексті середньовічної східно християнської архітектури. : Архітектурна спадщина України № 2. Київ. 1995. С. 33–51.

[11] Логвин Н. До проблеми генези хрещато-баневого архітектурного типу : *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Випуск № 60. 2021. С. 237–246.

[12] Лошкарєв П. Развалины церкви св. Сименона и Копыревъ конецъ древняго Києва (с планами Києва до конца XVIII века и церкви на Кудрявць) : Труды Киевской Духовной Академии № 5. 1879. С. 96–121.

[13] Лушпинський О. Дерев'яні церкви Галичини XVI – XVIII ст.. Львів, 1920. 40 рис.

[14] Олійник Г. Архітектура української церкви у трактуванні Вадима Щербаківського. *International Science Journal of Engineering & Agriculture*. Vol. 3, № 1, 2024, pp. 1–7. doi: 10.46299/j.isjea.20240301.01.

[15] Павлуцький Г. Дерев'яні та муровані храми України / передм. А. О. Пучков; додатки В. В. Вечерський; переклад О. В. Ушкалова; упоряд. О. О. Савчук. Харків. Видавець О. Савчук. 2017. С. 29–49; С. 119–152.

[16] Таранушенко С. Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України., ред. М. П. Бажан, Г. Н. Логвин. Київ. Будівельник. 1976. 332 с.

[17] Щербаківський В. Ілюзійне підвищення внутрішньої високости українських церков. : Грушевський М. Перетц В. Василенко М.. Записки Українського наукового товариства у Києві. Київ. Друкарня Другої Друкарської Спілки. 1913 р. с. 155–167.

[18] Anagnostou Thomas. Καθεδρικός Ναός Αγίου Ανδρέα. 2021. URL: <https://patrascasale.gr/blog-gr/saintandrew-gr> (дата звернення: 30.08.2024).

[19] Beau Perego. 15 Landmark Buildings by Architect Eero Saarinen. 2016. URL: <https://www.architecturaldigest.com/gallery/architect-eero-saarinen-landmark-buildings> (дата звернення: 02.09.2024).

[20] Belén Maiztegui. Europe's Brutalist Churches and Chapels, by Stefano Perego. 2020. URL: https://www.archdaily.com/952055/europes-brutalist-churches-and-chapels-by-stefano-perego?ad_medium=gallery (дата звернення: 03.09.2024).

[21] Μικελάκης Μάνος. «ΕΚΦΡΑΣΙΣ» Γ.Π. ΛΑΒΒΑ – Συνέχεια και ανανέωση στην ορθόδοξη ναοδομία. URL: <https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/115-13.pdf> (дата звернення: 30.08.2024).

[22] Sokol Gojnik Z., Duh moderne i nova liturgijska strujanja na primjeru crkve Gospe od Zdravlja u Splitu. : CCP № 59 (2007.). С. 143–162. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/14395533.pdf> (дата звернення: 12.09.2024).

[23] Sokol Gojnik Z., In memoriam: dr. sc. Tomislav Premerl. Moderna arhitektura kao nova tradicija : KAJ, LI, Zagreb № 1-2. 2018. С. 12 – 14. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/301616> (дата звернення: 12.09.2024).

[24] Αγρησιλάου Γιάννης. Ορθόδοξη Ναοδομία: Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον – Είναι δυνατή η επανασύνδεση της Αρχιτεκτονικής με την Εκκλησία;. 2019. URL: <https://architecture.org.cy/orthodoksi->

naodomia-parelthton-paron-kai-mellon-einai-dynati-ieranasyndesi-tis-architektonikis-me-tin-ekklisia/ (дата звернення: 12.09.2024).

[25] Γιακουμακάτος Α., Η λειτουργία της αρχιτεκτονικής και η σύγχρονη εκκλησία. 2008. URL: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/ileitourgia-tis-architektonikis-kai-i-syghroni-ekklisia/> (дата звернення: 18.09.2024).

[26] Λαουτάρης Γ. Παναγία Φανερωμένη Στη Βουλιαγμένη: Παράδοση Και Πρωτοπορία. 2015. URL: <http://3vita.gr/panagia-faneromeni-vouliagmeni-16286> (дата звернення: 17.07.2024).

[27] Ο ιερός ναός Αποστόλου Παύλου στην Κόρινθο. 2016. URL: <https://www.dogma.gr/diafora/o-ieros-naos-apostolou-pavlou-stin-korintho/32538/> – google_vignette (дата звернення: 17.07.2024).

[28] Τσαγγαλάς Ευάγγελος, Μπάρμπας Κωνσταντίνος. Σύγχρονη ελληνορθόδοξη ναοδομία-Σκέψεις και διαπιστώσεις. 06.Νεοβυζαντινισμός... τις πταιει;. 2006. URL: <https://www.greekarchitects.gr/gr/αρχιτεκτονικες-ματιες/προφασεις-εν-αμαρτιας-συγχρονη-ελληνορθοδοξη-ναοδομια-σκεψεις-και-διαπιστωσεις-μερος-a-id683> (дата звернення: 25.09.2024).

REFERENCES

[1] Vitchenko, D (2024). Natsionalna arhitektura Yevropy KhIKh – KhKh st. [The national architecture of Europe in the 19th and 20th centuries]. (P. 1/3, 2/3, 3/3) Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=s3RTn8t1Ii8>; <https://www.youtube.com/watch?v=D8UrA6LTqW4>; <https://www.youtube.com/watch?v=usQfZWeQFSI&t=3500s> [in Ukrainian].

[2] Hishchynskiy, V. Vasyliianskyi monastery sv. Vasyliia Velykoho v Kyievi. [Basilian Monastery of St. Basil the Great in Kyiv]. Retrieved from: <https://misionar.in.ua/publish/z-zhyttia-chsvv/vasiliianskiy-monastir-sv-vasiliya-vyelikogo-v-kyievi/> [in Ukrainian].

[3] d-r Drahan, M. (1937). Ukrainski dereviani tserkvy. Zbirky Natsionalnoho muzeiu u Lvovi. [Ukrainian wooden churches. Collections of the National Museum in Lviv]. Lviv. 159 p., 269 gseirs. (in two volumes). [in Ukrainian].

[4] Yelenskyi, V. (2006). Khramobudivnytstvo v Ukraini. [Temple construction in Ukraine]. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/954170.html> [in Ukrainian].

[5] Kozlova, K. (2020). Skilky mozhna: Chomu v Ukraini buduiut zastarili tserkvy? [How long will it last: Why are outdated churches being built in Ukraine?]. Retrieved from: <https://birdinflight.com/architektura-uk/20200716-orthodox.html> [in Ukrainian].

[6] Kryvoruchko, Yu. (2019). Yakii buty arhitekturi ukrainskoi tserkvy pislia tomosu. [What will be the architecture of the Ukrainian church after the tomos]. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/85965> [in Ukrainian].

[7] Kutsevych, V. (2021). Kanonichna struktura pobudovy pravoslavnykh khramiv. [The canonical structure of the construction of Orthodox churches. : Collection of scientific works]. *Zbirnyk naukovykh prats. Ukrainska akademiia mystetstva*, № 30. P. 5–13 [in Ukrainian].

- [8] Kutsevych, V. (2002). *Kultovi budynky ta sporudy riznykh konfesii. Posibnyk z proektuvannia [Cult houses and buildings of various denominations. Design guide]*. KyivZNDIEP. 117 p. [in Ukrainian].
- [9] Lohvyn, H. (1968). *Po Ukraini. Starodavni mystetski pamiatky. [Across Ukraine. Ancient art monuments]*. Kyiv. Mystetstvo. 464 c. [in Ukrainian].
- [10] Lohvyn, N. (1995). Khrestovo-banni khramy starodavnoho Kyieva v konteksti serednovichnoi skhidno khrystyianskoi arkhitektury. [Cross-bathing temples of ancient Kyiv in the context of medieval Eastern Christian architecture]. *Arkhytekturna spadshchyna Ukrainy*, 2, 33–51 [in Ukrainian].
- [11] Lohvyn, N. (2021). Do problemy genezy khreshchato-banevoho arkhitekturnoho typu [To the problem of the genesis of the cross-bath architectural type]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*, № 60. P. 237–246 [in Ukrainian].
- [12] Loshkariev, P. (1876). Razvalyny tserkvy sv. Symenona u Koryevn konets drevniaho Kieva (s planamy Kieva do kontsa KhVIII veka u tserkvy na Kudriavts) [Ruins of the Church of St. Simenon and Kopyrev the end of ancient Kiev (with plans of Kiev until the end of the 18th century and the church on Kudryavts)] / Trudy Kievskoi Dukhovnoi Akademiy [Proceedings of the Kiev Theological Academy] № 5. p. 96–121. [in Ukrainian].
- [13] Lushpynskyi O. (1920). Dereviani tserkvy Halychyny XVI – XVIII st. [Wooden churches of Galicia XVI – XVIII centuries]. Lviv. 40 gseyir. [in Ukrainian].
- [14] Oliinyk, H. (2024). Arkhytektura ukrainskoi tserkvy u traktuvanni Vadyma Shcherbakivskoho. [The architecture of the Ukrainian church in the interpretation of Vadym Shcherbakivskyi]. *International Science Journal of Engineering & Agriculture*. Vol. 3, № 1. P. 1–7. doi: 10.46299/j.isjea.20240301.01. [in Ukrainian].
- [15] Pavlutskyi, H. (2017). Dereviani ta murovani khramy Ukrainy / peredm. A. O. Puchkov; dodatky V. V. Vecherskyi; pereklad O. V. Ushkalova; uporiad. O. O. Savchuk. [Wooden and walled churches of Ukraine / pered. A. O. Puchkov; additional contributors V.V. Vechersky; translation by O. V. Ushkalov; order O. O. Savchuk.] Kharkiv. Vydavets O. Savchuk. P. 29–49; P. 119–152 [in Ukrainian].
- [16] Taranushenko, S. (1976). Monumentalna dereviana arkhitektura Livoberezhnoi Ukrainy., red. M. P. Bazhan, H. N. Lohvyn [Monumental wooden architecture of the Left Bank Ukraine., ed. M. P. Bazhan, G. N. Logvin]. Kyiv. Budivelnik. 332 p. [in Ukrainian].
- [17] Shcherbakivskyi, V. (1913). Iliuziine pidvyoennia vnutrishnoi vysokosty ukrainskykh tserkov. / Hrushevskyi M. Peretts V. Vasilenko M.. Zapysky Ukrainskoho naukovoho tovarystva u Kyievi [Illusory exaltation of the internal highness of Ukrainian churches. / Hrushevskyi M. Peretz V. Vasilenko M.. Records of the Ukrainian Scientific Society in Kyiv]. Kyiv. Drukarnia Druhoi Drukarskoi Spilky. p.155 – 167 [in Ukrainian].
- [18] Anagnostou Thomas. (2021). Kathedrikos Naos Agiou Andrea. [Saint Andrew's Cathedral.] Retrieved from: <https://patrascasale.gr/blog-gr/saintandrew-gr> (date of access: 30.08.2024) [in Greek].
- [19] Beau Perego. (2016). 15 Landmark Buildings by Architect Eero Saarinen. Retrieved from: <https://www.architecturaldigest.com/gallery/architect-eero-saarinen-landmark-buildings> (date of access: 02.09.2024) [in English].
- [20] Belén Maiztegui. (2020). Europe's Brutalist Churches and Chapels, by Stefano Perego. Retrieved from: https://www.archdaily.com/952055/europes-brutalist-churches-and-chapels-by-stefano-perego?ad_medium=gallery (date of access: 03.09.2024) [in English].
- [21] Michelakis Manos. (2011). «EKFRASIS» G.P. LAVVA – Synecheia kai ananeosi stin orthodoxi naodomia. [“EKFRASIS” G.P. LABBA – Continuity and renewal in Orthodox church building.] Retrieved from: <https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/115-13.pdf> (date of access: 30.08.2024). [in Greek].
- [22] Sokol Gojnik Z. (2007). Duh moderne i nova liturgijska strujanja na primjeru crkve Gospe od Zdravlja u Splitu. [The spirit of modernity and new liturgical currents on the example of the Church of Our Lady of Health in Split.] : CCP № 59 C. 143–162. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/14395533.pdf> (date of access: 12.09.2024). [in Croatian].
- [23] Sokol Gojnik Z. (2018). In memoriam: dr. sc. Tomislav Premerl. Moderna arhitektura kao nova tradicija [In memoriam: Ph.D. Tomislav Premerl. Modern architecture as a new tradition] : KAJ, LI, Zagreb № 1-2. C. 12 – 14. Retrieved from: <https://hrcak.srce.hr/file/301616> (date of access: 12.09.2024). [in Croatian].
- [24] Agesilaou Yiannis. (2019). Orthodoxi Naodomia: Parelthon, Paron kai Mellon – Einai dynati i epanasyndesi tis Architektonikis me tin Ekklesia; [Orthodox Church: Past, Present and Future – Is it possible to reconnect Architecture with the Church?]. Retrieved from: <https://architecture.org.cy/orthodoksi-naodomia-parelthon-paron-kai-mellon-einai-dynati-i-epanasyndesi-tis-architektonikis-me-tin-ekklisia/> (date of access: 12.09.2024). [in Greek].
- [25] Giakoumakatos A. (2008). I leitourgia tis architektonikis kai i synchroni ekklesia. [The function of architecture and the modern church.] Retrieved from: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/i-leitourgia-tis-architektonikis-kai-i-sygxroni-ekklisia/> (date of access: 18.09.2024). [in Greek].
- [26] Lautaris G. (2015). Panagia Faneromeni Sti Vouliagmeni: Paradosi Kai Protoporia. [Panagia Manifested In Vouliagmeni: Tradition And Pioneering.] Retrieved from: <http://3vita.gr/panagia-faneromeni-vouliagmeni-16286> (date of access: 17.07.2024). [in Greek].
- [27] O ieros naos Apostolou Pavlou stin Korintho. The holy church of Apostle Paul in Corinth. (2016). Retrieved from: <https://www.dogma.gr/diafora/o-ieros-naos-apostolou-pavlou-stin-korintho/32538/> – google_vignette (date of access: 17.07.2024). [in Greek].
- [28] Tsagalas Evangelos, Barbas Konstantinos. (2006). Barmpas Konstantinos. Synchroni ellinorthodoxi naodomia-Skepseis kai diapistoseis. 06.Neovyzantinismos... tis ptaiei;. [Modern Greek Orthodox church-Thoughts and findings.] 06. Neovyzantinismos... is it their fault?. Retrieved from: <https://www.greekarchitects.gr/gr/αρχιτεκτονικες-ματιες/προφασεις-εν-αμαρτιας-σύγχρονη-ελληνορθόδοξη-ναοδομία-σκέψεις-και-διαπιστώσεις-μερος-α-id683> (date of access: 25.09.2024). [in Greek].

ABSTRACT***Oiliinyk H. Problems of combination of aesthetic traditions with avant-garde forms in modern architecture of the christian East***

Goal. To follow the peculiarities of the transformation of established Christian architectural and aesthetic traditions into the process of forming the avant-garde architecture of Christian churches of the 20th and early 21st centuries. To consider the important problems of the introduction of new building materials and technologies, the need to synthesize the traditions of church architecture with modern architectural and constructive solutions.

Methodology. During the study of the formation of avant-garde church architecture of the 20th and early 21st centuries. the method of systematic analysis, synthesis and generalization of available bibliographic sources is applied; practical design and architectural and construction experience; experience of communication with customers, investors and users of temple construction objects.

The results is an in-depth study of the formation of aesthetic Christian traditions of church architecture of the 20th – early 21st centuries. in the process of its creation and development.

The Scientific novelty consists in a complex approach to the analysis of the combination of traditions with avant-garde forms of church architecture of the 20th – 21st centuries. in the context of the latest church architecture of Ukraine on the example of the work of the architect Larisa Skoryk.

Practical significance. Cultural traditions, formed in the times of Byzantium, based on religious Christian symbolism, were embodied in the original temple architecture. Being systematic, progressive and all-encompassing, the culture of Byzantium, including architectural aesthetics, at one time invaded all of Western and later Eastern Europe, in particular Rus-Ukraine. This influence has reached our time in the form of architectural solutions of modern architects in modern Ukrainian church architecture. His research opens us to a broader understanding of the morphology of Ukrainian traditional church construction and what features of ancient architecture are absorbed by the avant-garde forms of church architecture of our time.

Keywords: church architecture, Ukrainian church architecture, architecture of the Christian West, avant-garde church architecture, architecture of the Christian East, Greek-Catholic church, Orthodox church, tradition, aesthetics, church building, form formation, canonicity, new architectural ideas, architectonics, tectonics.

AUTHOR'S NOTE:

Oiliinyk Hanna, Senior Lecturer at the Department of Architectural Design, National Academy of Fine Arts and Architecture, Kyiv, Ukraine, e-mail: oliynyk_gi@ukr.net, orcid: 0000-0003-4202-6156.